

НАШ ЈЕЗИК

LIV св. 1

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Ђорђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Рецензенти

др Марта Бјелетић, др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Мирослав Николић, др Ђорђе Оташевић, др Милица Радовић Тешић, др Стана Ристић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа: Birograf comp d.o.o., Атанасија Пуље 22, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, св. 1 (1932/33) – год. 8, св. 1 (1941); Н. с. књ. 1, (1949/50)–. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1932/33–1941; 1949/50– (Београд : Birograf comp). – 23 cm

Полугодишње

ISSN 0027-8084 = Наш језик

COBISS.SR-ID 615951

НАШ ЈЕЗИК

Књига LIV

Св. 1 (2023)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

- О краћим облицима придева насталим конверзијом од глаголског прилога садашњег у савременом српском језику (МИРОСЛАВ Б. НИКОЛИЋ) 1–26
- О неким аспектима попривдевљавања глаголског прилога садашњег у савременом српском језику (ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 27–52
- О глаголима које повезује вештина – једна од когнитивних семантичких компоненти (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ) 53–68
- Уз један важан јубилеј: етимологија у радовима објављеним у часопису *Наш језик* (1932–2022) (ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ) 69–86

П р и к а з и

- Срето З. Танасић, *Огледи о језику српских њисаца* (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ) 87–99
- Зборник *Актуелна њињања морфологије и њворбе р(иј)ечи српскога језика* (СТЕФАН М. СТЕПАНОВИЋ) 100–104
- Светлана Слијепчевић Бјеливук и Марина Николић, *Речник ковида (њемајски и асоцијативни)* (ДУШАН Р. СТЕФАНОВИЋ) 105–110

УДК 811.163.41'373.6
050НАШ ЈЕЗИК"1932/2022"

Оригинални научни рад
Примљено 6. априла 2023. г.
Прихваћено 2. јуна 2023. г.

ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ*
(Институт за српски језик САНУ, Београд)**

УЗ ЈЕДАН ВАЖАН ЈУБИЛЕЈ: ЕТИМОЛОГИЈА У РАДОВИМА ОБЈАВЉЕНИМ У ЧАСОПИСУ *НАШ ЈЕЗИК* (1932–2022)¹

Рад се заснива на презентацији етимолошких тумачења у чланцима објављеним у часопису *Наш језик*, од његовог оснивања 1932. до 2022. године. Из данашње перспективе, након деведесет година постојања часописа, *Наш језик* се може похвалити великим бројем објављених радова у којима се разматрају различита питања српског односно српскохрватског језика, његове норме и језичке културе. Пошто је по програму часопис примарно оријентисан на синхроничке студије, међу његовим корицама се нашао мањи број етимолошких радова, међутим велики је број оних у којима аутори приликом анализе речи (израза или синтаксичке конструкције) иду за њиховом прошлосту, залазе у етимологију и дијахронију, реконструишу њихово порекло и/или баве се историјом развоја облика, значења и употребе.

Кључне речи: лингвистички часопис *Наш језик*, етимологија, дијахронија, лексикологија, творба, семантика, нормативистика, српски (српскохрватски) језик.

1. Часопис *Наш језик* (даље у раду: НЈ), драгоцен лингвистичко гласило, излази од 1932. године у Београду² и са мањим прекидима одржава се у континуитету већ деведесет година.³ Но часопис није пре-

* enanikolic11@yahoo.com

** Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

¹ Надам се да ће овај рад послужити као скроман прилог обележавању значајног јубилеја часописа *Наш језик* – деведесет година од оснивања.

² Прва свеска прве књиге изашла је 1932, а прва књига од десет свезака објављена је 1933. године.

³ Поводом значајних датума, обележено је досад неколико јубилеја. Педесет година од покретања НЈ истакнуто је прилогом тадашњег уредника М. Пешикана о

познат само по својој дугој традицији, већ и по броју, значају и разноврсности радова објављених на његовим страницама. У периоду до Другог светског рата објављено је укупно 8 књига које су именоване као стара, предратна серија, а затим од 1949. до 2022. године 53 броја нове, послератне серије. У периоду 1932–2022. објављено је 1933 чланака из различитих области науке о српском језику и лингвистике (од тога је 450 из старе серије, а 1483 чланака из нове серије, не рачунајући рубрике: *Језичке њоуке*, *Наша њошџа*, *Језички њабирци*, као и предметне и персоналне библиографије и регистре).⁴ Часопис се током свог дугог постојања развијао и мењао, но те измене у структури нису се толико одразиле на његову концепцију (детаљније о томе в. Јанковић 2017: 10–18). НЈ је остао намењен питањима савременог српског (раније српскохрватског) књижевног језика и неговању језичке културе и нормативне стране језика. Посебно место у часопису заузимају студије у којима се истражује и анализира лексика, тумаче се њена значења, постанак, развој и употреба.

1.1. Етимологија је посебна грана лингвистике која се бави проучавањем порекла и развоја речи. Прецизније, етимологија истражује „гласовне, творбене и семантичке услове под којима је нека реч у току језичког развитка добила одређени облик и значење“ (Влајић Поповић 2014: 94). Савремена етимолошка истраживања представљају реконструкцију историје речи, полазећи од њиховог савременог стања према старијим језичким формама, сежући колико је год могуће даље у прошлост. Међутим, задатак етимологије није само трагање за првобитним, изворним обликом и значењем, тј. за етимомом (ПСЛТ s.v. *етимон*), већ и да испрати развој и разјасни евентуалне различите рефлексе, промене форме и значења уколико су се десиле током времена.

сарадницима часописа (XXVI/1, 1983: 3–5), седамдесет пет година – прилогом уредника С. Танасића о резултатима часописа (XXXVIII/1–4, 2007: 1–4) и осамдесет година – прилозима С. Танасића о улози и доприносу часописа (XLIII/3–4, 2012: 3–10) и М. Спасојевић о историјату, концепцији и структури часописа (id.: 11–19). Прошле године, поводом деведесет година издавања, М. Спасојевић је представила историјат, садржај и мисију часописа НЈ у последњих десет година (LIII/2, 2022: 1–36). С. Танасић се, такође, обратио приликом изласка XL књиге (XL/1–4, 2009: 3–5). Уз стогодишњицу рођења А. Белића, оснивача и првог уредника НЈ, Д. Гортан-Премк приредила је осврт на постављене задатке у часопису (XXII/1–2, 1976: 3–7), док је поводом јубилеја, четврт века постојања Института за српскохрватски језик, часопису НЈ посвећено неколико страна у прилозима М. Стевановића (XX/1–5, 1973–1974: 28–31), Ј. Поповића (id.: 40–41) и Д. Игњатовић (id.: 41–44).

⁴ Библиографија НЈ (1932–2012), објављена 2012. год. (у броју XLIII/3–4, на стр. 139–280), састоји се од укупно 1618 библиографских јединица. Библиографија за период 2013–2022. године објављена је у последњем броју часописа, LIII/2, 2022: 7–25.

1.2. Циљ овог рада јесте да се начини преглед етимолошких тумачења у научним чланцима објављеним у лингвистичком часопису НЈ од његовог оснивања 1932. до 2023. године, у временском распону од 90 година.⁵

2. Иако је у НЈ објављен мањи број етимолошких радова, у великом броју чланака наводе се, у мањој или већој мери, разноврсни етимолошки подаци. Под етимолошким податком подразумева се свака информација која се тиче порекла, развоја или историје одређене језичке јединице (речи, израза или синтаксичке конструкције).

Етимолошки опис одређене речи садржи информације о њеном пореклу, а то подразумева: препознавање етимона или корена речи, одређивање прве потврде речи односно времена настанка у језику или времена уласка у језик, првобитног облика и изворног значења речи, анализу промена на свим нивоима: фонетских, граматичких (морфолошких, творбених итд.) и семантичких, указивање на (потпуне, формалне, семантичке) паралеле у другим језицима и проучавање сродности речи истога или других језика. Етимолошка анализа којој се подвргава одређена лексема подразумева прикупљање (лексикографских) података из извора (пре свега дијалекатских), филолошка истраживања и укључивање лингвистичких и екстралингвистичких информација, решавање питања да ли је дата лексема идиоглотског или алоглотског порекла, што се постиже компарацијом са лексемама из словенских и других индоевропских језика, реконструкцију праоблика (за домаћу лексику то је обично прасловенски реконструисани облик, а за реч страног порекла то је реч из језика из којег је примљена) и изворног значења и проучавање семантичких и других промена. Као што се може приметити, етимолошка анализа састоји се од низа питања и одговора којима се добија целовита етимологија речи.

3. Етимологија је као научна дисциплина поменута у неколико чланака. В. Бориш је у уводу свога рада (XXIX/1–2, 1991: 35–38) изнео општу оцену стања српскохрватске етимологије. Поред признања огромног значаја Скоковог етимолошког речника, указао је на извесне

⁵ Ово је проширена и прерађена верзија једног мањег дела докторске дисертације Ј. Јанковић (2017). Наиме, ауторка је у тези приликом описивања и разврставања етимолошких података у НЈ (1932–2013), пошла од класификације чланака на основу њихових тема и присуства односно одсуства етимолошких података у њима. Два табеларна приказа добијених резултата налазе се на стр. 29–33 и 33–36, а закључци су наведени на стр. 756–758. У овом раду, преглед етимолошких података је дорађен и прерађен, обухватајући притом и радове изашле после 2013. године.

празнине у њему и с те тачке одредио актуелне задатке етимолошких проучавања српскохрватске лексике.

Улога етимологије у дескриптивним реченицима српскохрватског језика разматрана је у радовима И. Грицкат (X/3–6, 1960: 96; X/7–10, 1960: 220), М. Пешикана (XIII/3–5, 1963: 188–190), Д. Гортан-Премк (XXIV/3, 1980: 109), П. Рогоћа (XXI/3, 1975: 145–149) и М. Дешића (XXV/4–5, 1982: 239–240).

А. Белић се у свом раду (VIII/1–2, 1956: 1, 2) бавио увођењем етимологије у наставу и констатовао да би за средњу школу било корисно да се у њој ученицима представе главне црте етимологије речи и историјског развоја датог језика.

4. У НЈ, посебно у рубрикама: *Етимологија и ономастика*, *Из лексикологије* и *Лексикологија и лексика*, објављен је мањи број етимолошких радова (прилога, белешки, есеја) у којима је основна тема порекло одређене лексеме или израза. У њима су најчешће тумачене лексеме страног порекла (турцизми, грецизми, романизми, хунгаризми, германизми): *калдрма* и *кирија* (Г. Елезовић, I/7, 1933: 202–204), *алмаз*, *ибришим*, *лакерда*, *јачалуци*, *сермија*, *ѿакум*, *ѿранболос*, *ѿурбан*, *чалма* и *харбија/арбија* (id., II/2, 1933: 47–50), *вѿлаге*, *вѿлаке*; *фѿлага*, *фѿлаге*; *фѿлака*, *фѿлаке*; *фалогe* и *фѿланге* (id., II/7–10, 1951: 313–326), *каѿија*, *ерлија*, *везек* и *сувача* (Д. Марјановић, III/7, 1935: 215–217), *гѿбела/гѿбелѿа* и *гѿбела*; *гѿбела* и *гѿбелѿѿија*; *Гѿбелѿ* (*Гѿбѿѿѿ*) (Б. Николић, XI/7–10, 1961: 269–272), *комад* и *комаѿи* (А. Пецо, XIV/4–5, 1965: 274–283), *бѿгѿља*; *бѿлег* и *бѿљег*; *бѿбрег*; *чѿканаѿ*; *чѿкѿља*; *јѿрак*; *јѿруга*; *кина*; *кѿиј*; *кѿмлѿв* (М. Адамовић, XVII/5, 1969: 284–298), *барс*; *баѿѿрив*; *богаѿѿир*; *ѿигѿѿи*; *керей*; *шаѿѿор*; *шаѿѿира* (id., XXII/1–2, 1976: 24–34), *жива* (Ф. Мареш, XXIII/3–4, 1978: 93–94), *баѿга*, *баѿгѿлама*, *баѿге*; *баѿгѿља* (С. Петровић, XXXI/1–5, 1996: 137–140), *гарейсаѿи* и *ѿѿѿаксаѿи* (В. Поломац, XXXVIII/1–4, 2007: 65–70), *барѿба*, *барѿба/бѿраба*, *барабер* (Ј. Бренеселовић, id.: 71–105). У мањем броју радова дата је етимологија лексемама прасловенског порекла: *роб* (Д. Вушовић, IV/2, 1935: 50–53), *кнеѿго*; *вѿѿга* и *фѿѿга*; *рѿјеј*; *рѿѿѿѿи* (*рѿѿѿѿѿи*); *ѿѿѿене* (Р. Бошковић, XIV/4–5, 1965: 228–234), *звоно*; *комоѿѿѿи се* (В. Бориш, XXV/1–2, 1981: 68–73), *жамѿља*; *коѿ*, *ж(д)реб*; *ѿѿѿѿѿѿ*; *ѿѿѿѿѿѿ*; *слѿѿѿѿѿѿ* (id., XXIX/1–2, 1991: 35–48) и народној, дијалекатској, домаћој лексичи: *гриѿња* (Д. Барјактаревић, XIV/2–3, 1964: 166–168), *сневирам се* (Ј. Влајић Поповић, XXXIII/1–2, 1999: 112–118), *ѿѿѿѿѿѿѿи* (М. Бјелетић, id.: 119–126). Такође, разматрана је реч нејасног порекла *ѿабрен* (В. Михаиловић, XVIII/3, 1970: 169–170), турцизам (*х*)*абер* у изразу не-

*маїи (x)абера*⁶ (С. Петровић, XXXIII/1–2, 1999: 90–98) и континуанте прасловенског глагола **duti* (З. Павловић, XXXII/3–4, 1998: 192–197). Анализирана је и ономастичка лексика: *Бѣйрић*; *Лімо*, *Лімун* и *Лимов* (Р. Бошковић, XIV/4–5, 1965: 227–228), *Осмин*, *Ловћен* (А. Лома, XXXI/1–5, 1996: 121–132), *Приче* (З. Павловић, XXXIII/1–2, 1999: 107–111; Н. Богдановић, XXXIII/3–4, 2000: 295–299), основе *малин-* и *малин-* и топоними изведени од тих основа (М. Могуш, XXV/4–5, 1982: 248–254; одговор А. Пеца, id. 254–264; одговор М. Могуша, XXVI/1, 1983: 48–49), дисимилација групе *-н(ь)п-* у топонимији (А. Лома, XXXIII/1–2, 1999: 99–106). Са нормативног становишта разматрано је порекло речи: *васељена*, *васиона*, *васиљена* (Д. Вушовић, II/5, 1934: 140–145) и *ѿосѿуман*, *ѿосѿумно* и *ѿосѿхуман*, *ѿосѿхумно* (Н. Родић, XXXIII/1–2, 1999: 42–46).

5. Народном етимологијом⁷ (в. ПСЛТ s.v. *народна еѿимологија*) у НЈ тумаче се речи:⁸ *каљаче* (Д. Костић, I/2, 1933: 47–48), *јѿмица* „меница“, *мазѿлин* и *гомилизаѿија* (М. Павловић, IV/5, 1936: 139–141), *шараѿ* (id., IX/3–4, 1958: 108–109), *ходочашѿе*⁹ (С. Ившић, III/5, 1935: 141–143), *морнар* (Н. Радошевић, V/7–8, 1937: 233), *ројник* (М. Павловић, VII/2–3, 1939: 40–44), *мачи гребешѿиаци* у народним песмама (В. Мићовић, V/1–2, 1953: 45–51), *ѿодваљак* (Ђ. Живановић, VI/7–10, 1955: 255–257), *ѿусѿахија* (И. Клајн, XXXII/3–4, 1998: 141), *кољава/кољара*, *мазелин*, *Враѿоломије* и *ѿолувер* (Н. Миланов, XLIV/1–2, 2013: 129–130). У наведеним радовима објашњава се порекло тих речи и указује се на семантичку везу са речима од којих су постале.

6. Задатак етимологије није само трагање за првобитним обликом и значењем једне речи, већ и шире сагледавање њеног пута од настанка до савременог стања. Етимолошко истраживање речи је уско повезано са њеном историјом,¹⁰ а за то је потребно познавање историје датог језика и њему сродних и несродних језика. Ваљана етимологија

⁶ О том турцизму в. у раду В. Јовановића о изразима са лексемом *глас* (XXXVIII/1–4, 2007: 35–42).

⁷ У предметном регистру Библиографије НЈ (XLIII/3–4, 2012: 242), под *народном еѿимологијом* наведена је једна библиографска јединица, док се две налазе у регистру за период 2013–2022. под *народним еѿимологисањем* (LIII/2, 2022: 32).

⁸ Том појавом се тумаче (најчешће стране) речи које су промениле облик или изговор, како би изгледале или звучале сличније познатијим речима.

⁹ О облику и значењу те речи в. П. Ђорђић, III/4, 1935: 114–118.

¹⁰ Етимологија је „historijska nauka, која даје историју riječi. Prema ovom shvaćanju ispravna se etimologija ne može dati, ako se ne zna historija riječi, gdje je nastala i kako se razvijala. Njena historija počinje onim danom, kad se prvi put zabilježi u historijskim ili literarnim spomenicima. Sve, što je prije te pisane pojave, prehistorija je riječi, koju otkriva

одређене речи не може се утврдити уколико се не сагледају старије фазе развоја те речи, у којима се евентуално могу испратити фонетске, морфолошке и семантичке промене.

Поједини аутори у НЈ осветљавају постанак и развој речи или израза, истражују њихову старину или разматрају историјско значење речи. С обзиром на то да је пракса у часопису била таква да се сродни чланци повезују наднасловима, тј. разврставају по рубрикама, поједини радови из тог домена објављени су у рубрикама: *Из историје речи*, *Из живојџа речи*¹¹ и *Из историје нашег књижевног језика*.

У оквиру рубрике *Из историје речи* објављени су радови у којима су се разматрали синоними за реч *камен*: *камен*, *рија*, *сѣаѣшва* (Д. Костић, III/2, 1934: 50–52), *валуѣак*, *греде* (М. Поповић, III/4, 1935: 121), *бабуљ*, *ѣлова*, *шкриља*, *греде*, *шкаљ* (Н. Новаковић, III/5, 1935: 152), *рија* (Ј. Вуковић, III/6, 1935: 183–186), *мућ*, *салци* (Н. Новаковић, III/8, 1935: 252–253) и *баѣуда* (М. Поповић, id.: 253).

У другој свесци старе серије покренута је рубрика *Из живојџа речи* и у оквиру ње објављено је више радова у којима се описује живот речи и разматра њихов постанак, развој, значење и/или употреба, нпр. о речи *колач* (Д. Вушовић, II/8, 1934: 241–246; примедба Ф. Илешѣа, III/3, 1934: 80), *школа*, *кућа*, *сѣеница*, *чиѣаѣѣи*, *каѣела* (М. Московљевић, II/9–10, 1934: 268–271), *срећа* (id.: 271–272), *адрай* (Г. Елезовић, I/1–2, 1949: 58–60; I/3–4, 1950: 160–162), *абдес(ѣ)*, *авдес(ѣ)*, *аваз* (id.: 154–160), *глећ(а)*, *глеѣа/глеѣо* (id., I/5–6, 1950: 245–247), *о(х)ронуѣи* (С. Марковић, id.: 248–251), *гласаѣи* (id., II/5–6, 1951: 202–204), *мозољ*, *мосољ*, *мосур*, *мозор*, *мр(а)сољ*, *мразуљ*, *мразор* (И. Поповић, II/3–4, 1950: 127–139), *бљудо*, *бркаѣи*, *врах*, *гвириѣи*, *гиба*, *гром*, *гулиѣи*, *гуѣаѣи*, *дрихаѣи*, *јаѣѣка*, *круѣиѣи*, *кукла*, *лигура*, *обићѣи*, *секнуѣи*, *сѣасѣ*, *сѣрв*, *ѣећѣи*, *ѣоња*, *ѣук* (id., II/5–6, 1951: 205–219), *вешѣиѣа*, *ѣѣрига* (id., IV/9–10, 1953: 344–347), *лѣла* (Д. Гортан Премк, XXIII/1–2, 1977: 47–49), *умр(ѣ)еѣи*, *ѣреминуѣи* (Д. Ћупић, id.: 49–52; в. Д. Костић, VII/2–3, 1939: 65–67) и *(в)адамеѣ*, *вудамеѣ*, *ваздамеѣ*, *вудамеѣ* (М. Тешѣић, XXIII/1–2, 1977: 53). Творбено постање и развој разматрано је у радовима: о грађењу речи са суфиксом *-ѣк/-њѣк* (А.

komparativistika upoređivanjem s drugim srodnim i nesrodnim jezicima, љак i arheološka iskoravanja i t. d.“ (Скок 1957: 11–12).

¹¹ М. Московљевић је описао значај ове рубрике: „Кад говоримо о животу речѣи, мислимо на све оно што се једној речѣи догађа током времена, на све њене спољашње и унутрашње промене. Спољашње промене се тичу облика речѣи, а унутрашње промене су, у ствари, промене њеног значења. Јер реч не мења само свој облик због разних гласовних промена, које се у њој врше, већ мења и своје значење, и неки пут се значење речѣи мења брже него њен облик“ (II/9–10, 1934: 268).

Белић, VI/7–8, 1938: 177–201), о речима *смрѝња̄к*, *вечѝша̄ш*, *услова̄ш*, *белогуња̄ц* и изразу *исклучна цена* (З. М., VII/8, 1940: 248), о речима *врѝши се*, *врзати се* и *врзмаѝти се* (С. Марковић, II/1–2, 1950: 55–57) и о термину *орѝ* (Т. Анђелић, XXIII/1–2, 1977: 45–46).

У оквиру рубрике *Из историје нашег књижевног језика* публикована су два чланка П. Ђорђевића, о именицама типа *бденије* (IV/4, 1936: 100–107) и *божансѝво* (IV/6, 1936: 169–172).

Иако нису објављени у оквиру тих рубрика, поједини радови бавили су се историјом, творбеним и/или семантичким развојем и постанком речи или израза, као што су: *насадиѝти* (кога), *насађивање* и *завиѝлаваѝти* (кога), *завиѝлавање*, *осѝпаѝти на цедилу*, *осѝпавиѝти кога на цедилу* и *блед као крѝа/ѝobleдео као крѝа* (Д. Костић, I/8, 1933: 236–238), *ѝлав* (id., VII/2–3, 1939: 61–62), *врѝљаѝти* (М. Московљевић, III/7, 1935: 217–220), *ѝсање* (Ђ. Радојичић, VI/3, 1938: 78–81; одговор Редакције, id.: 81–83), *диѝте* (М. Иванчевић, VI/9–10, 1938: 250), *кикерики* (Д. Тодоровић, VII/1, 1939: 21–24), *јуноша* (Ђ. Радојичић, VII/2–3, 1939: 67–68), *ближњи*, *оближњи* (М. Ивић, XXXIV/3–4, 2002–2003: 173–176), *жежен* и *сув* у изразима *жежено злаѝо* и *суво злаѝо* (В. Мићовић, I/7–8, 1950: 303–310), *алаѝи* у изразу *алаѝи мађарски* (С. Марковић, III/3–4, 1951: 118–119) итд. Постанак нових значења¹² речи разматран је у раду Д. Костића о употреби речи *измоѝтаваѝти се* и о новом спортском термину *навијаѝти* (I/7, 1933: 199–202) и В. Ломпар о незабележеном значењу речи *насељеник* (XXIX/1–2, 1991: 82–83).

Подаци из историје речи коришћени су приликом анализе дублета, нпр. *дисаѝти* и *дихаѝти* (Ј. Радуловић, II/7–10, 1951: 279–289), као и синонима и лексема из истог семантичког поља, као што су: *галоши*, *калоши*, *инешуе* (Д. Костић, I/2, 1933: 47–48), *лекар*, *лечник* (М. Московљевић, I/6, 1933: 171–173), *хамам*, *илица*, *бања*, *куѝељ*, *куѝало*, *куѝалишиѝте*, *ѝоѝлица*, *врућица* (id., II/8, 1934: 234–237; примедба Ф. Илеша, III/3, 1934: 79–80 и одговор М. Московљевића, III/4, 1935: 118–120), *сермија*, *мал*, *благо*, *марва*, *сѝока*, *(х)ајван* (Ј. Вуковић, III/1, 1934: 22–26; коментар П. Ивића, IV/9–10, 1953: 361), *учиѝељ*,¹³ *мађисѝор*, *даскал*, *ђак*, *насѝавник*, *хоѝа*, *мешѝар*, *мајсѝор*, *ѝрофесор*, *доѝенѝ*, *суѝленѝ* (П. Ђорђевић, III/8, 1935: 248–251), *(ку)куруз(а)*, *голокуд*, *коломбођ*, *(му)муруз(а)*, *(ѝ)ченка*, *ферменѝун/ферменѝин*, *урменѝин*, *царевѝца*, *царевка* (Г. Елезовић, III/9–10, 1935: 273–277; прилог Д. Тодоровића, IV/1, 1935: 8–11), *ѝоглед*, *сѝан-ѝоглед*, *ѝеферич*, *изглед*

¹² О новим значењима речи в. М. Московљевић, II/9–10, 1934: 268–271, А. Белић, I/3–4, 1950: 82–86 и И. Клајн, XXXII/3–4, 1998: 140–141.

¹³ О именици *учиѝељ* в. Б. Милосављевић, XLIV/1–2, 2013: 29–43.

(М. Павловић, V/9–10, 1937: 281–284), *једно̀ничиии*, *једно̀удииии*, *џири-мирииии*, *седмирииии*, *џидоричиии* (З. Павловић, X/1–2, 1960: 60–63), *речник*, *словар*, *словник*, *лексикон* (В. Гудков, XXIV/1–2, 1979: 34–39), *фарбаиии*/*варбаиии*, *бојииии*, *чинииии*, *бојадисаиии*, *фарба*/*варба*, *боја*, *маси* (М. Ивић, XXXI/1–5, 1996: 71–75) итд. Из нормативних разлога, разматран је употреба фонетских и творбених варијанти: *драговољац* и *добровољац* (Д. Паунов, IV/7, 1936: 206–213; М. Ивић, XXXVII/1–4, 2006: 1–3), *сем*, *осем* и *осим* (Редакција, I/2, 1933: 57–58: 57), *сџрча-џи* и *ширчаџи* (id., I/9–10, 1950: 377–380), *садањи* и *садашњи*; *о(до)-зго* и *о(до)здо*; *селски* и *сеоски*; *изречно* и *изрично*; *најџрви* и *најзадњи*, *унуџра* и *унуџри* (М. Јовичић, III/3–4, 1951: 123–127; Б. Милановић, III/3–4, 1951: 128–144) итд. Фонетски развој и гласовне промене током језичког развитка истраживан је код лексема: *додџаџи* (*се*) (П. Ивић, II/3–4, 1950: 117–124), *изџести* (*се*)/*изџиџи* (*се*)/*изџести* (*се*) (Б. Милановић, VI/7–10, 1955: 225–236) итд., док је употреба објашњавана у радовима: о придеву *обоји* (Б. Милановић, IV/1–2, 1952: 38–44), заменицама *шиџо* и *шиџа* (Н. Рончевић, V/5–6, 1937: 135–151; М. Стевановић, XIII/3–5, 1963: 127–136; Н. Рончевић, XV/1–2, 1966: 103–107), прилозима *где*, *камо*, *куд(а)*¹⁴ (П. Дмитријев, XVII/1–2, 1968: 23–40), прилозима *с* и *са* (Ж. Станојчић, XV/5, 1966: 257–287), везнику *и* (И. Грицкат, IV/5–8, 1953: 217–228) итд.

О историји ономастичке лексике писано је у радовима о: *Београду* (Д. Костић, II/7, 1934: 213–214), *Исџри* (Ф. Илешић, IV/9–10, 1936: 274–275), *Доњи Земљи* и *Морави* (Ђ. Радојичић, V/7–8, 1937: 208–211) и фонетско-творбеном развоју топонима *Семеџево* у раду А. Ломе (XXXIV/3–4, 2002–2003: 244–251). Р. Бошковић је анализирао старосрпске хипокористике типа *Draglja* и *Budlja* (XXI/3, 1975: 151–157) и посесивне придеве *Jureć*, *Dečaniñ*, *Narć* (id./4–5, 1975: 215–222). Нормативног карактера су радови о историји облика и употребној вредности ктетика *србијански* и *срџски* (Е. Фекете, XXIII/5, 1978: 199–209; М. Шипка, XXXIV/1–2, 2001: 111–122), о фонетском и творбеном развоју облика *нереџвански* и *нереџљански* (Б. Шљивић Шимшић, VIII/5–6, 1957: 189–195) итд.

7. У НЈ објављен је велики број радова из области лингвистике и граматике: фонетике, фонологије, акцентологије, морфологије, творбе речи и синтаксе, лексикологије, неологије, терминологије, фразеологије, ономастике, лексикографије, семантике, проучавања језика писаца, дијалектологије, правописа, нормативистике, стили-

¹⁴ О тим прилозима в. М. Лалевић, II/1, 1933: 19–24.

стике итд., у којима аутори приликом анализе речи, израза или синтаксичке конструкције, залазе у етимологију у већој или мањој мери, из различитих разлога (в. табелу у којој су класификовани чланци по областима на основу присуства односно одсуства етимолошких података, Јанковић 2017: 33–36). Иако они нису примарно етимолошки, у њима су етимолошки подаци коришћени приликом:

1) семантичке анализе, да би се објаснило значење речи, као што су: *ђунија* (Г. Елезовић, III/2, 1934: 59–60), *наук*, *наука* (М. Московљевић, III/5, 1935: 143–146), *осећај*, *осећање* (id., V/4, 1937: 100–110), *умрак* (Ђ. Радојичић, VI/5–6, 1938: 151–156), *џесџиши* (М. Лесковац, I/7–8, 1950: 327–328; А. Шаулић, II/1–2, 1950: 42–45), *ћорав* (С. Марковић, I/3–4, 1950: 151–153), *с(ј)ера/сира* (В. Мићовић, I/5–6, 1950: 208–209), *џоковац*, *џоковина* (М. Беговић, V/9–10, 1954: 347–348), *давор* у народној песми (Б. Ковачевић, VIII/7–10, 1957: 248–250) *гласкаџи се*, *џерда*, *долма* (Д. Барјактаревић, X/7–10, 1960: 269–273), *букџеџи* и *букџаџи* (Б. Николић, id.: 273–278), *крваџиџи*, *крвариџи* (Д. Јеремић, id.: 279–283), *губиџи (се)* (Б. Николић, XI/3–4, 1961: 109–115), *џракљача*, *џерајка*, *џераљка*, *џерач* (Д. Барјактаревић, XI/7–10, 1961: 260–262), *зајрџаџак*, *кошџан*, *џуљоглавка*, *наказ(а)* (А. Савић-Грујић, XLVIII/3–4, 2017: 169–176), *насуџи* у изразу *насуџи хлеб* (М. Будимир, II/1, 1933: 6–9; П. Ђорђевић, II/2, 1933: 50–53; В. Марган, II/9–10, 1934: 277–278), *лав* у изразу *девет џуџих лава* у песми *Смрт мајке Југовића* (Б. Ковачевић, IX/3–4, 1958: 124–127), *џавлија* у изразу *свила џавлија* у народној песми (Ђ. Трифуновић, X/1–2, 1960: 64–65), *издрџаџи* у изразу *издрџаџи до краја* (М. Ивић, IV/3–4, 1952: 118–122), *снисходљив* (Н. Рамић, XXXIII/1–2, 1999: 68–75), *кума* у изразу *оџиџи до кумине куће* (П. Радић, XXXIII/3–4, 2000: 273–277), *Вуџаш* у изреци *Вуџашу би се о враџу објесили*, *кускун* у изреци *да џадну кускуну с неба*, *манда* и *мандал* у поредбеној фраземи *дошло му ко Манди меџанисаџи* (Н. Вуловић, XLVIII/3–4, 2017: 9–17) итд.

2) семантичке и творбене анализе, да би се испратио семантички развој и утврдило творбено постање речи,¹⁵ као што су: *свеџоглед* (А. Белић, I/2, 1933: 43–47), *несџаџи* (М. Московљевић, I/7, 1933: 210–212), *ониџиџи*, *онеџаџи* (id., V/5–6, 1937: 176–179), *џошџен* и *џошџење* (id., V/9–10, 1937: 278–280), *зеленаш* (Д. Вушовић, III/2, 1934: 60),¹⁶ *злочесџи* (id., V/2, 1936: 45–48), *џреходница* у изразу *овца џреходница*

¹⁵ Етимолошко тумачење може да подразумева свођење речи на њен корен (нпр. *новац* је од *нов*) или излагање елемената од којих је она састављена (*новац* је од *нов* + *-ац*) (Влајић Поповић 2014: 94).

¹⁶ Љ. Стојановић је изнео свој став о творбеном пореклу те речи (IV/5, 1936: 155).

у народној песни (Д. Костић, VII/2–3, 1939: 73–78), *свесебица*, *свесебан* (М. Перковић, VII/8, 1940: 233–235), *брашњеница* (С. Марковић, II/1–2, 1950: 53–55), *сѣожиѣи* (П. Ивић, IV/3–4, 1952: 115–117), *накриѣи* у народној песни (Р. Димитријевић, VIII/1–2, 1956: 19–22; в. још В. Мићовић, IX/1–2, 1958: 54–58), *обресѣи (се)*, *обреѣи се* (Д. Јеремић, XI/7–10, 1961: 262–269), *ѣричина* (Р. Бошковић, XIV/2–3, 1964: 159–161), *ѣченица* (И. Лазић Коњик, XLI/3–4, 2010: 99–105) итд. Из нормативних разлога, разматране су речи: *ѣворевина*, *умоѣворина* и *умоѣворевина* (М. Стевановић, I/8, 1933: 242–244), *олакоѣан*, *оѣегоѣан* (Д. Вушовић, I/4, 1933: 118–119), *консѣрукѣор*, *деѣилаѣор* (М. П., VII/2–3, 1939: 81), *заценуѣи се* и *зацениѣи* (Б. Милановић, IX/1–2, 1958: 32–42; М. Станић, id., 43; М. Московљевић, id.: 44–46), *сребрн* и *сребрен* (А. Пецо, XIV/1, 1964: 49–54) итд.

3) творбене анализе, када су се аутори бавили творбеним постањем и творбеним и фонетским развојем речи, са нормативног становишта, као што су: *ѣравобранилаѣиѣво* и *ѣравобраниоѣиѣво* (Д. Костић, I/1, 1933: 15–18), *леѣење* и *лећење* (П. Ђорђић, I/6, 1933: 173–174; А. Белић, VII/7–10, 1956: 217–222), *зайослен*, *зайослење* и *зайошљен*, *зайошљење* (Б. Николић, VIII/7–10, 1957: 259–262; С. Марковић, X/1–2, 1960: 18–23), *ѣличина* и *ѣлићина*, *крачина* и *краћина* (А. Пецо, XIV/2–3, 1964: 162–165), *кориѣићен* и *кориѣићен*, *овлаѣићен*, *ѣремоѣићен* (М. Симић, XXIV/1–2, 1979: 81), етници *Словен* и *Славен* (П. Ђорђић, II/7, 1934: 200–201), ктетици *ѣребачки*, *ѣреѣачки* и *ѣреѣчански*, топоним *Треѣча* (Р. Лалић, V/9–10, 1954: 334–336) итд.

4) творбене анализе, када су аутори наводили порекло или постанак суфикса,¹⁷ нпр. код изведеница са суфиксом: *-ѣиѣе* (А. Паунов, I/9, 1933: 273–274; О. Колман, II/1, 1933: 13–19), *-ѣраѣи* (П. М., VII/2–3, 1939: 81–82), *-ћи* (Р. Бошковић, I/3–4, 1950: 116–131), *-ло*¹⁸ (М. Стевановић, I/5–6, 1950: 180–190; М. Бабић, XVI/1–2, 1967: 84–92), *-асѣи* (М. Павловић, IV/1–2, 1952: 9–24),¹⁹ *-ѣваѣиѣи/-аваѣи* (Б. Милановић, V/7–8, 1954: 235–249), *-ад* (А. Пецо, VII/7–10, 1956: 234–246), *-че* и *-ѣић* (Б. Марков, X/7–10, 1960: 228–246), *-овљеѣ/-евљеѣ* у посесивним придевима (Б. Милановић, XI/3–4, 1961: 81–89), *-ѣв* и *-љѣв* (М. Стевановић, XIII/3–5, 1963: 197–207), *-ѣкасѣи* (*-ѣчасѣи*) (Р. Бошковић,

¹⁷ У етимолошка истраживања убрајају се такође и тумачења порекла творбених елемената. Према Ф. Сосиру: „Etimologija se [...] bavi poviješću obitelji riječi, jednako kao što istražuje povijest tvorbenih elemenata, prefikasa, sufiksa itd.“ (Сосир 2000: 275).

¹⁸ О семантичкој подели деривата са тим суфиксом в. И. Секулић, I/5–6, 1950: 178–179.

¹⁹ О изведеницама са тим суфиксом в. М. Павловић, IV/3–4, 1952: 99–114 и id./5–8, 1953: 175–195.

XIV/2–3, 1964: 156–158), *-ица* (Р. Бошковић, XV/1–2, 1966: 58–61), *-је* код романтичарских песника (О. Цвијић, XV/5, 1966: 288–294), *-ьћь* (Р. Бошковић, XIX/4–5, 1973: 265–272), *-аћ* (Р. Бошковић, XXII/1–2, 1976: 15–17), *-ишељ* (С. Ристић, XXV/4–5, 1982: 189–230), *-ишељ*, *-сїво* (id., XXVI/1, 1983: 6–24), *-ибнї* (М. Шипка, XXXV/1–4, 2004: 30–45), *-ав* (Р. Драгићевић, XLVIII/3–4, 2017: 20) итд. Мањи је број радова у којима су разматрани префикси, нпр. *с-* (Д. Костић, V/2, 1936: 37–40), док је о префиксоидима било речи у радовима М. Киршове (XXIX/3–4, 1993: 182–196), М. Поповића (XXIX/5, 1994: 279–300), Р. Драгићевић (L/2, 2019: 109–116) итд.

5) морфолошке анализе, када су аутори разматрали: вид *придева* *їајан* и *їајни* (Д. Јеремић, XI/3–4, 1961: 116–119), род именице *бол* (Д. Игњатовић, X/1–2, 1960: 55–59), *миїо* (М. Вујанић, XXI/4–5, 1975: 269–270), род страних речи (С. Предић, III/1–2, 1951: 28–33), род и број топонима *Неменикуће* (Б. Милановић, XVII/4, 1969: 198–206), облик множине *лисїови* (Д. Костић, II/3, 1933: 72–76), род и деklinацију именице *глад* (Д. Игњатовић, XI/7–10, 1961: 255–259), деklinацију именице *їодне* (Б. Милановић, VI/3–4, 1954: 91–108), деklinацију именице *їло/їле* (id., XXIV/4–5, 1980: 247–260), вид глагола *садржаїи* и *садржавайїи* (id., II/7–10, 1951: 256–264), облик презента глагола *сїајайїи* и *сїојайїи* (И. Поповић, III/3–4, 1951: 104–115), облике промене *-ну/-не-* основа код глагола на *-ниїи* (Б. Милановић, VII/3–4, 1955: 87–106) и глагола *извиниїи* (*се*) (id., VIII/5–6, 1957: 145–150), промену глагола на *-аїи* (id., XIX/2–3, 1972: 69–118; XXI/1–2, 1975: 27–124; XXII/4–5, 1977: 163–306), промену глагола *сїаїи* и *ћуїаїи* (id., XXIV/1–2, 1979: 21–33), *икакљаїи* (П. Ђукановић, XXIV/4–5, 1980: 261–265), *врейи* и *зрейи* (А. Пецо, VIII/1–2, 1956: 28–35), *жвакаїи/жваїаїи* (id., XXXIII/3–4, 2000: 254–256), *мр(иј)ейи* (М. Пешикан, XXIV/4–5, 1980: 272–275), презент и трпни придев глагола *надуїи* (С. Степановић, LI/1, 2020: 59–74) итд.

6) морфофонолошке анализе, да би се објасниле: сугласничке групе *-жл-* и *-жљ-*, *-шл-* и *-шљ-* (И. Поповић, I/7–8, 1950: 318–322), акценатске разлике код *придева* *марвєнї* и *мървенї*, *їбрнї* и *лвнї* (М. Пешикан, VIII/5–6, 1957: 174) итд.

7) синтаксичке анализе, као што је употреба синтаксичких конструкција: *одразиїи се на сїандард(у)* (Е. Фекете, XVI/3, 1967: 205–210), *од града кључеви, їраг од куће* (Р. Алексић, VII/8, 1940: 226–229), *биїи їрисуїтан* (Б. Милановић, I/3–4, 1950: 146–150), *говориїи* (*рећи, казаїи*) *на некога* (М. Ивић, I/7–8, 1950: 329–330), *делиїи*

*мишљење*²⁰ (Ж. Станојчић, X/3–6, 1960: 156–164), *ради се о*²¹ (А. Пецо, XIII/3–5, 1963: 225–232), *недељу (месец, година) дана, онај, од (дејте од њри године, знајући њо од много година, душа од човека), много, на челу са* (И. Грицкат, XVII/1–2, 1968: 41–51), *користијији нешто, користијији се нечим*²² (Д. Гортан-Премк, XXI/4–5, 1975: 270–272), *јунаку се хоће, и између два субјекта, живејши кога* (М. Стевановић, XXV/3, 1981: 111–117), *број један, најбољи икад(а)* (Д. Радоњић, XLIV/3–4, 2013: 49–58) итд.

8) лексиколошке анализе:

а) калкова, најчешће из угла стилистике и нормативистике, као што је: израз *хвала лејо* и *хвала леја* (Д. Вушовић, II/3, 1933: 81–84), *јрви јануар* и *јрви јануара* (М. Решетар, II/3, 1933: 68–69; П. Радивојевић, II/4, 1933: 114–116; М. Решетар, II/6, 1934: 169–170; Ф. Илешић, II/8, 1934: 228–229; С. Георгијевић, III/6, 1935: 180–183) итд. У радовима новијег датума анализирани су семантички калкови у војној терминологији (В. Јовановић, XLII/1–2, 2011: 47–54) и полукалкови турског порекла (М. Ђинђић, XLVIII/3–4, 2017: 31–38).

б) народних, домаћих речи,²³ нпр.: *черешина* (Ђ. Радојичић, VI/7–8, 1938: 217–223), *гасан* и *јјан* (А. Пецо, VII/3–4, 1955: 117–120), у Речнику САНУ (Н. Миланов, XLIV/1–2, 2013: 121–134) итд. Домаће речи обично су се набрајале, нпр. у раду А. Белића, I/2, 1933: 33–38; Д. Малић, XXV/1–2, 1981: 24–62; А. Пеца, XXXI/1–5, 1996: 146–162 итд. У великом броју радова, посебно у периоду између два светска рата (в. Јанковић 2022: 63), домаћа лексика је предлагана као замена страним речима.²⁴

в) речи страног порекла,²⁵ као што су: *босиљак* и *колиба* (Д. Костић, I/9, 1933: 268–272; Х. Барић, II/2, 1933: 43–47), *(х)ијишен* (Ч. Јањчић, I/5–6, 1950: 252–253), *ајарџа; андробус, вандроковајши, ван-*

²⁰ О тој синтаксичкој конструкцији в. II/5, 1934: 157 и И. Клајн, XXXII/3–4, 1998: 138.

²¹ О тој синтаксичкој конструкцији в. I/5, 1933: 156.

²² О синтаксичкој конструкцији *користијији се* в. I/1, 1933: 32 и о *искористијији* у раду М. Московљевића (I/3, 1933: 81).

²³ А. Белић је навео да су народне речи оне које се говоре у народу и у језику су домаћег порекла, тј. од словенског корена (I/2, 1933: 33).

²⁴ Према програму НЈ, посебна пажња у часопису усмерена је на тумачење и ширење правилних особина нашег књижевног језика (I/1, 1933: 2), те је сходно томе уредништво сугерисало да аутори укажу „у чему је неправилност укоренење речи“ и да пруже „добру замену“ (I/10, 1933: 291).

²⁵ М. Кравар је закључио да „strani ili aloglotski element u riječniku upada u oči kudikamo više nego домаћи, idioglotski, privlačећи samim time i posebnu pažnju истраживача“ (Kravar 1993: 95).

дровка, вандрокашки, вандроваџи, вандрокаш; банка (банка у сребру) и банкноџа (М. Павловић, VII/2–3, 1939: 58–61), *у(х)вар* (М. Иванчевић, VI/7–8, 1938: 224–225), *арџиљерија* и *арџилерија* (А. Пецо, IX/3–4, 1958: 120–123), *мус/ђус/дјус* (М. Шипка, XXXVIII/1–4, 2007: 27–34) итд. Велики је број радова у којима се те речи набрајају на основу поделе по језицима из којих потичу (в. А. Пецо, XXII/1–2, 1976: 18–23; XXV/3, 1981: 118–128; З. Кашић, XXXI/1–5, 1996: 141–145 итд.) или у којима се анализирају стране речи, нпр. о њиховој употреби (Т. Маретић, I/6, 1933: 166–168) и адаптацији (Д. Костић, I/5, 1933: 149–154; V/7–8, 1937: 199–204; VI/4, 1938: 102–106), о речима *никл, кабл, арџик(а)л, ци(р)кл* (В. Мићовић, IV/5–8, 1953: 238–242), *замаскираџи, закамouflираџи, сконценџирисаџи* (М. Стевановић, III/9–10, 1952: 303–308), *саџи, час* (М. Пешикан, XXVI/4–5, 1985: 273–275; М. Кравар, XXVII/1–2, 1986: 125–129; Т. Илић, id.: 130–132) итд.

г) лексема из истог семантичког поља, нпр. о фитонимима: *боб, леђе, грашак, грах, леблебија, боранија* (С. Тројановић, III/5, 1935: 150–151), о речима за игле за плетење и за дугмад: *џиенадла, чувалдуз, коџорка, харнадла* и *(х)орнодла, фркадела* и *ф(у)ркеџа, зихернадла, зихерка* и *зихерица, сџучаница, дугме* (В. Мићовић, I/3–4, 1950: 142–145), о називима оружја: *гадар, корда, џорда* и *ђорда, сабља димишкиња, зелена сабља, сабља аламанка, џоџуз, буздован, шесџоџерац, џалица, маца, самосџрел, коџље коџињаево, коџиџуница, коџиџаџница* (Г. Шкриванић, V/1–2, 1953: 52–60; В. Мићовић, V/9–10, 1954: 329–333; id., VIII/7–10, 1957: 242–245) и *скувија, сковија* и *џкуфја, баџи, брња, брњар, сулица, суличник* (Г. Шкриванић, VII/3–4, 1955: 121–124) итд.

д) неологизама,²⁶ посебно оних с почетка XX века, о њиховом значењу и творбеном постанку, као што су: *бјелогорица* и *црногорица* (В. Дукат, IV/5, 1936: 137–139), *морозинаџи* (Х. Поленаковић, IV/7, 1936: 216), *џиџарица* (Д. Вушовић, V/7–8, 1937: 212–215), *кандиларка, дежурач* (С., VII/2–3, 1939: 84), *џалачинкара* (Т. Жигић, XXVI/4–5, 1985: 256), *џиџарија, виноџека, жељоџека* (И. Прибићевић, id.: 253–260), *баснодром* (С. Ћирић, XXVIII/3, 1989: 189–190; Г. Тиртова, XXVIII/4–5, 1990: 309–312) итд.

ђ) термина, најчешће страних (у односу на домаће), са творбеног и/или нормативног становишта, нпр. из спорта: *фџиџбал* и *ногемеџи*²⁷ (Д. Костић, II/8, 1934: 247–251), *гол, каџија, дирек, офсајд, бајџиџер,*

²⁶ А. Белић је неколико чланака указивао на потребу стварања нових речи по узору на народне речи у српскохрватском језику, о томе в. у књигама из 1933. год.: I/1: 7, I/2: 33–38, I/3: 65–71, I/6: 161–165, и 1936. год.: IV/6: 161–165, IV/7: 193–197, IV/8: 225–232, IV/9–10: 257–264.

²⁷ В. примедбу Ф. Илеша на термину *ногемеџи* (III/3, 1934: 80).

йозиција, крамјони, ђон, ђенце, циљеле, ѓрисѓрасан, ексер (id., V/5–6, 1937: 152–157), морепловства: *бурина* и *шкоѓа* (Ф. Стојанов, III/9–10, 1935: 264–269), медицине: *орѓоједисаѓи* и *орѓоједисање* (И. Стевовић, IV/3–4, 1952: 128–133), *јавно здравље* и *народно здравље* (С. Ристић, И. Лазић-Коњик, XLIII/3–4, 2012: 21–25), хемије: *глукоза* и *гликоза, валенца* и *валенција, суѓѓанца* и *суѓѓанција* (В. Мићовић, X/3–6, 1960: 139–142), пољопривреде: *ђубре* и *гној, гнојиво, храниво, ловарсѓво* (М. Московљевић, IV/5, 1936: 134–137), математике и физике: *омовски* и *омски* (В. П., II/1–2, 1950: 58; И. Стевовић, id.: 59–64; В. Јовановић, II/7–10, 1951: 294–295; И. Стевовић, id.: 296–299), *санѓиметѓар* и *ценѓиметѓар* (М. Пешикан, XXV/1–2, 1981: 101), технике: *борна кола* (М. Московљевић, V/5–6, 1937: 175–179), *ксилолиѓи* (М. П., VII/2–3, 1939: 82–83), *авион, аероѓлан* и *крилаѓиѓца* (М. Јовановић, VI/3, 1938: 85–86; Редакција, id.: 86–87; Р. Павловић, VIII/1, 1941: 18–20), *авион на млазни ѓогон* (П. Ивић, IV/3–4, 1952: 126–127), саобраћаја (Г. Димковић Телебаковић, L/2, 2019: 409–418), права: *ѓравоснажан* и *ѓравноснажан* (С. Марковић, II/7–10, 1951: 290–293), лингвистике: *одрични* и *одречни, учесѓали* и *учесѓани* (М. Стевановић, III/6, 1935: 173–176), *синѓакѓички* и *синѓакѓиѓички* (С. Предић, I/5–6, 1950: 243–244; А. Белић, id.: 244), о терминима за морфологију (А. Маѓановић, XLVIII/3–4, 2017: 115–123) итд. Мањи број радова односи се на народне називе из ботаничке терминологије: *машља* и *мага* (В. Николић, XXXII/1–2, 1997: 64–67), из фитонимије: *налеѓ* (М. Радовић Тешић, XLIV/1–2, 2013: 3–11), *крусѓѓуменка* и *бергамка* (Н. Јошић, L/2, 2019: 419–427), о називима сорти винове лозе (Б. Марковић, XLVIII/3–4, 2017: 107–114), из миконимије: о називима гљива *губа, гљива, ѓечурка, ѓѓруд* итд. (И. Хаѓић, XXX/1–5, 1995–1996: 96–108), из ихтиологије: о називима слатководних риба (А. Милановић, XLVIII/3–4, 2017: 125–134), из пчеларске терминологије: о називима термина за цветни прах (С. Пујић, XXIV/1–2, 1979: 56–62) итд. О страном пореклу коларских термина је рад М. Радана и М.-Р. Ускату, L/2, 2019: 615–626. Новим терминима бавили су се: А. Белић (I/3, 1933: 72–76; IV/6, 1936: 161–165; IV/7, 1936: 193–197; IV/8, 1936: 225–232; IV/9–10, 1936: 257–264) и М. Стевановић (XIV/1, 1964: 1–19).

е) фразеолошких јединица: *неѓознаѓи јунак* и *незнани јунак* (А. Белић, II/4, 1933: 100–102), *о кукову дне* (В. Михаиловић, XVII/1–2, 1968: 52–58), *иѓи од Понѓиѓја до Пилаѓа* и *слаѓи (кога) од ѓоѓа до ковача* (Д. Мршевић Радовић, XXVIII/4–5, 1990: 302–308), *досѓетѓи (наѓи се) као Пилаѓ у Вјерују, (о)ѓраѓи руке као Пилаѓ* (Н. Вуловић, XLV/1–2, 2014: 63–72), као и пословица: *која (га) смрѓи храни, другој*

(га) не да (С. Матић, II/3–4, 1950: 125–126; А. Шаулић, II/7–10, 1951: 311–312; М. Влајинац, III/1–2, 1951: 37–38) итд.

ж) ономастичке лексике, нпр. топонима: *Београд* (Д. Костић, II/7, 1934: 213–214), *Загреб* (М. Московљевић, VII/9–10, 1940: 278–279), *Речка* (С. Вукомановић, XIII/3–5, 1963: 265–270), *Пешићер* (М. Радовић Тешић, XLVIII/3–4, 2017: 153), *Дивица* (С. Реметић, id.: 165–168), ојконима *Вдогошћа* (Ј. Јањић, L/2, 2019: 707–715), антропонима: *Бошко* (И., II/5, 1934: 134–136), *Ђорђе* (П. Ђорђевић, III/7, 1935: 209–212; Х. Поленаковић, VI/3, 1938: 83–85), *Досићеј* и *Досићује* (id., VI/7–8, 1938: 232–233), *Пејка* и *Недеља* (С. Матић, II/3–4, 1950: 94–95), *Богомила* и *Богомил* (Ђ. Радојичић, IV/9–10, 1953: 348–349), *Вишњић* (В. Мићовић, VIII/7–10, 1957: 226–232), *Кур-Цон* и *куруон* (Г. Берић, IX/1–2, 1958: 76), етника: *Косовац* и *Косовар* (Н. Родић, XXI/4–5, 1975: 268–269; Д. Мићовић, XXII/3, 1976: 155–157), *Ера* (Д. Станић, L/2, 2019: 773–781), као и о пасторалним ономастичким терминима типа *диш* и *ваш*- (М. Павловић, XVI/3, 1967: 115–118) и изведеним ономастичким називима од основе *сиржс*- (З. Павловић, XXXI/1–5, 1996: 133–136) итд.

9) разматрања лексиколошког и лексикографског питања: турцизма у 20. тому Речника САНУ (М. Ђинђић, L/2, 2019: 441–448), разграничења полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима на примеру глагола *кайати* (М. Бјелетић, L/2, 2019: 577–585), лексикографске обраде речи *погода* (Д. Ратковић, LII/1, 2021: 81–91) итд.

10) дијалектолошке анализе, када су се аутори бавили дијалекатским, покрајинским речима: А. Шаулић, VIII/7–10, 1957: 273, Л. Вујовић, XVI/3, 1967: 171–192, И. Јерковић, IV/3–4, 1952: 123–125, И. Поповић, III/9–10, 1952: 326–332 итд.

11) етнолингвистичке анализе: *гара*, *главња/гламња*; *ала*; *поња*; *кља/кљах/кљај/кна/ћља*; *балсара/басра/басира*; *маћа*; *цвек*; *мана* (Б. Сикимић, XXXI/1–5, 1996: 110–120) и *богомолница*, *богомолка*, *богомолчица* (id., XXXIII/1–2, 1999: 76–89).

12) нормативистичке и стилистичке анализе, у којима се одређује употребна вредност речи на основу њиховог порекла (о томе детаљније в. Јанковић 2017: 50–51; Јанковић 2022), нпр. *универзитет* и *(све)училиште*; *секретар* и *тајник*; *администрација* и *управа*; *елементи*, *позитиван*, *резултат*; *публика* и *јавност*; *произвољно*; *борник*, *постављен задатак*; *оштри* и *ошћ*; *предусрећив*, *предусрећивост* (Уредништво, I/4, 1933: 100–110), *офанзива*, *ревандикација*, *елементарност*, *иманитно*, *амблем*, *сиријелно*, *концепција*, *комоција*, *енервирање се*, *илејада* (М. Цар, II/1, 1933: 9–12), *флаша* и *боца* (И. Поповић, IV/5–

8, 1953: 253–266), *дели(н)квенѝ, конѝингенѝ, коресѝонденѝ* (С. Бошков, XXI/3, 1975: 167–171), *молебан* (Одбор за стандардизацију српског језика, LI/1, 2020: 103–105), о семантичком нормирању речи страног порекла (И. Клајн, XXXII/3–4, 1998: 134–147) итд.

13) лексичке и стилистичке анализе у језику писаца, нпр. о речима у Кочићевој приповеци *Суданија* (Ј. Радуловић, II/5–6, 1951: 181–186), о речи *скобаљ* у роману *Корени* Д. Ћосића (С. Георгијевић, VI/5–6, 1955: 183), о употреби позајмљеница код И. Андрића (Ж. Станојчић, XIII/3–5, 1963: 233–238), о промени речи *ѝудер* у роману *Сеобе* М. Црњанског (Ж. Станојчић, XXXII/3–4, 1998: 223–224) итд.

8. На основу целокупне библиографије може се закључити да НЈ није по програму „специјализован за дијакхронијске и/или етимолошке студије“, како то и Ј. Влајић Поповић примећује у часопису (XXXIII/1–2, 1999: 112). Истина, на страницама НЈ објављен је мањи број етимолошких радова (укупно 32),²⁸ међутим бројни су чланци у којима аутори приликом анализе речи (израза или синтаксичке конструкције) иду за њиховом прошлошћу, залазе у различитој мери у етимологију и дијакхронију, односно реконструишу порекло речи и/или баве се историјом развоја облика, значења и употребе речи.

Када је реч о етимолошким подацима, тј. о информацијама које се тичу порекла, развоја и/или историје одређене речи, израза или синтаксичке конструкције, НЈ се показао као богат извор таквих података. Удео тих података, њихов садржај и функција, веома је разнолик. Иако је већина радова рађена на одређеном синхронијском пресеку, аутори су се, посебно они с прве половине XX века, трудили да их допуне етимолошким подацима и да пруже историјски увид на свим језичким нивоима. У савременим радовима, уколико се приликом анализе и помене порекло, оно се обично своди на цитирање Скоковог етимолошког речника.²⁹

²⁸ У предметном регистру Библиографије НЈ (XLIII/3–4, 2012: 242), под *етимологијом* наведено је укупно 59 библиографских јединица и упућује се на предметне одреднице: *глаголи (значење, ѝорекло, уѝоѝреба)* – 41 библи. јед., *именице (значење, ѝорекло, уѝоѝреба)* – 131 библи. јед. и *ѝридеви (значење, ѝорекло, уѝоѝреба)* – 37 библи. јед. У регистру за период 2013–2022. под *етимологијом* наведен је један чланак (LIII/2, 2022: 30).

²⁹ Р. Skok, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика* 1–4, Zagreb: JAZU, 1971–1974. В. у радовима: А. Пецо, XXXII/3–4, 1998: 228; М. Гочанин, XXXVI/1–4, 2005: 105; И. Лазић-Коњик, Н. Вуловић, XXXVIII/1–4, 2007: 45; М. Спасојевић, XXXIX/1–4, 2008: 69; Д. Цвијовић, XLII/3–4, 2011: 41; Н. Арсенијевић, L/2, 2019: 270; Н. Миланов, id.: 449; Б. Тодић Санковић, LI/1, 2020: 45 итд.

Очигледно је, такође, да су подаци о пореклу веома често коришћени приликом разврставања, поделе или набрајања речи, првенствено на стране и домаће, али и по језицима из којих потичу. У бројним чланцима порекло је најчешће наведено из нормативних разлога, приликом одређивања страног или домаћег порекла одређене речи или синтаксичке конструкције. Пуристички ставови у чланцима били су изражени у периоду после Првог светског рата, а порекло лексема је често било поменуто с циљем да се одреди њихов стилистички и нормативни статус.³⁰

ЛИТЕРАТУРА

- Влајић Поповић 2014: Јасна Влајић-Поповић, Етимологија у српским описним речницима, у: *Савремена лексикографија у теорији и пракси*, ур. Рајна Драгићевић, Београд: Филолошки факултет, 93–112.
- Јанковић 2017: Јелена Јанковић, *Етимологија у часопису „Наш језик“*, необјављена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- Јанковић 2022: Јелена Јанковић, О нормативном термину *варваризам* у српској лингвистици (на основу чланака објављених у часопису *Наш језик* 1932–2021), *Наш језик* LIII/1, 63–80.
- Кравар 1993: Miroslav Kravar, *Етимологија и лексички састав језика*, у: *Етимологија – Referati sa znanstvenoga skupa o etimologiji*, Zagreb: HAZU, 93–104.
- ПСЛТ: *Појмовник српских лингвистичких термина*, Руководилац: Светлана Слијепчевић Бјеливук, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2022–. Web: <https://www.lingvistickitermini.rs/> [Приступљено 6. 4. 2023].
- Скок 1957: Petar Skok, О етимолошком рјечнику хрватскога или српскога језика, *Filologija* 1, 7–21.

³⁰ И. Поповић је приликом етимолошке анализе речи *флаша* и *боца*, одговорио на питање о страним речима у српскохрватском језику: „Ако желимо – у име борбе против туђица – да избацимо из употребе реч *флаша*, ми бисмо онда морали у најмању руку да докажемо да је реч *боца* домаћа. Ту улазимо у етимолошко истраживање, у проучавање порекла речи, што је задатак специјалне дисциплине – етимологије. И ићи ћемо овим етимолошким путем. Да бисмо доказали да је реч ‘наша’, нема друге могућности сем да утврдимо да је реч словенска. То ћемо утврдити ако докажемо не само да је општесловенска (практички, да је употребљава већина словенских језика) него и да је настала по словенским законима, гласовним, морфолошким итд. Јер би се могло догодити да је нека реч данас општесловенска, а да ипак није словенског порекла (на пример *аутомобил*). У пракси то значи да треба да се обратимо у поредном етимолошком речнику словенских језика или – у случају потребе – да сами извршимо одговарајуће испитивање“ (IV/5–8, 1953: 265).

Сосип 2000: Ferdinand de Saussure, *Tečaj opće lingvistike*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Jelena D. Janković

WITH AN IMPORTANT ANNIVERSARY: ETYMOLOGY IN PAPERS
PUBLISHED IN THE JOURNAL *NAŠ JEZIK* (1932–2022)

S u m m a r y

The aim of this paper is to make an overview of etymological interpretations in scientific articles published in the journal *Naš jezik* from its founding in 1932 until 2022. From today's perspective, after ninety years of the journal's existence, *Naš jezik* can boast many published papers that consider various issues related to the Serbian or Serbo-Croatian language, its norms, and linguistic culture. Since the journal focuses on synchronic studies, there are fewer etymological works between its covers. Still, there is a significant number of papers in which the authors consider the past of words (expressions or syntactic constructions), go into etymology and diachrony, reconstruct their origin, and deal with the history of the development of form, meaning, and use.

Keywords: linguistic journal *Naš jezik*, etymology, diachronic linguistics, lexicology, word formation, semantics, normativistics, Serbian (Serbo-Croatian).